

hogy bár igen ritka példány: de nem unicum; mert nyilván emlékezünk, hogy kutatásaink közben másutt is láttuk már ezeket hasonló nyomtatványokban. A két első műnek több példányát azonban eddig még nem volt alkalmunk látni. ↙

Közli: *Thaly Kálmán.*

MAGYARORSZÁGI KÖNYVMÁSOLÓK ÉS BETŰFESTOK A KÖZÉPKORBAN.

Csontos Jánostól.

— Harmadik közlemény. —

LI.

Gellért pécsi püspök 1031—1043-ból.

A legrégebb könyvmásoló az Árpádkorból, kinek emlékét történeti kútfő tartotta fenn. A »Vita S. Gerardi« című munkában Endlichernél¹⁾ olvassuk róla: hogy bakonybéli magányában, hol mint remete 7 évig lakott, cellát épített magának, melyben könyveket szerkesztett és ezeket sajátkezűleg másolta; »dictabat libros, quos propria manu scribebat.« Feljegyzi róla ezen munka azt is, hogy egy alkalommal, midőn gondolatokba mélyedt, egy üldözött szarvas menekült cellejába és felfordította a tintatartóját a melyből irt. Gellért mint tudós irodalmunkban ismeretes.²⁾ Mint könyvmásolót a hazai írókon kívül Wattenbach Vilmos³⁾ is felhasználta.

LII.

Magyar Tádé 1175-ből.

A második árpádkori könyvmásoló, kinek emlékét ekkorig sikerült felkutatnom. A »Ptolomaei Pheludensis Liber Almagesti

¹⁾ Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana. Sangalli 1849. 214 l.

²⁾ Batthyány Ign. Sancti Gerardi Episcopi Chanadiensis Scripta et Acta Haectenus inedita. Albae Carolinae 1790. 4-r. — Toldy A. M. Nemzeti Irodalom Története Pest 1862. I. köt.

³⁾ Das Schriftwesen im Mittelalter Leipzig. 1875, 387 l.

translatus a Magistro Girardo Cremonensi de Arabico in Latinum « című codexet másolta, mely jelenleg a florenczi Laurentianaban őriztetik s Bandini ¹⁾ által részletesen van ismertetve. A codex a következő colophonnal végződik: »Finit liber Ptolomaei Phe-ludensis qui graece Megaziti, Arabice Almagesti, Latine vocatur Virgil, cura Magistri Thadei Vngari anno Domini millesimo CLXXV Toleti consummatus; anno autem Arabum quingentesimo LXX. mensis octavi XI. die translatus a Magistro Girardo Cremonensi de Arabico in Latinum.« E szerint Magyar Tádé a codex másolását Toledoban 1175-ben fejezte be, s napfényre hozásával árpádkori irodalomtörténetünk egy egészen ismeretlen másolóval gyarapodik.

LIII.

Szepesi János 1340-ből.

1340-ben másolta a »Thomas de Argentina Super I^{mo} et IV° Sententiarum Petri Lombardi« című hártya-codexet, mely jelenleg a krakkói Jagello-könyvtár tulajdona. A codex colophonja a következő: »Explicit Lectura IV. Libri Sententiarum edita Parysius per Reverendum ac s. religionis virum fratrem Thomam ordinis s. Augustini Professore[m] s. Theologiae bachelarium; completa a. d. 1340 in crastino B. Mariae Virginis Assumptionis per manus Johannis de Cyps.« ²⁾ Ki legyen ezen szepesi származású hazánkfia, kívül irodalmunk e helyütt találkozik legelőször, ennek felderítését a jövő buvárlatoktól várjuk.

LIV.

János szerpap Zengből 1359-ből.

Egy glagol psalteriumot másolt és festett, mely jelenleg gróf Sternberg prágai könyvtárában őriztetik. Említi Kukuljevič »Jure Glovič Prozvan Julijo Klovio hrvatski sitnoslikar« című munkájában. ³⁾

¹⁾ Catalogus Codicum Latinorum Bibliothecae Mediceo Laurentianae Florentiae 1776. Tom. III. col. 312—312.

²⁾ Dr. Wisloczky W. Catalogus Codicum manuscriptorum Bibliothecae Universitatis Jagellonicae Cracoviensis. Cracoviae 1879. fasc. 4. p. 2124.

³⁾ Zagreb 1878, 4 l.

LV.

Konrád pilisi cistercita 1388-ból.

Említés van róla István nádor azon 1388-dik évi ítéletlevelében, mely a Bély Péter és Konrád bélháromkúti apát közötti határjárás pert tárgyalja s Ipolyi Arnold: »a kunok bélháromkúti másképp apátfalvi apátság történetéhez«¹⁾ című nagybecsű értekezésében teljes szöveg szerint olvasható. Az ítéletlevél névszerint sorolja fel Konrád bélháromkúti apát megbizottjait, a béli, pásztói, ercsi és pilisi cistercita monostorokból összesen 16 szerzetes papot; míg azonban 15-nek csak a keresztnévét említi, a pilisi hat megbizott társaságában levő Konrádról azt mondja: »Conradus scriptor«, miáltal ennek könyvmásolói foglalkozását jelzi. Ezen megkülönböztetés irodalomtörténetünknek egy könyvmásolót tartott fenn, kit Ipolyi Arnold nagyérdemű tudósunk hozott legelőször föntemlített értekezésében napfényre, honnan közleményünkbe mi is átvettük.

LVI.

Hunyadi Kelemen 1426-ból.

Valószínűleg ferenczrendi szerzetes, ki 1426-ban Marosvásárhelyt egy hártya Nocturnalet másolt, mely jelenleg a csiksomlyói ferenczrendi zárdában őriztetik. A könyv végén következő colophon olvasható: »Finis huius per manus Fratris Clementis de hwniad tunc temporis in Wasarhel degentis Anno domini M. Q^o. vigesimo secundo laus deo.« E könyvmásolót Dr. Ballagi Aladár derék fiatal tudósunk, a csiksomlyói könyvtárról közlött ismertetésében,²⁾ hozta legelőször napfényre.

LVII.

Antal medgyesi pap 1429 előtt.

A nagyszebeni ev. plebánia egyház úgynevezett kápolna könyvtára birja tőle Paduai Albert latin postilláit, melyeket a

¹⁾ Archaeologiai közlemények. Budapest 1866. VI. köt. 33 l.

²⁾ Magyar Könyvszemle 1879. évf. IV - V. füzet 267—268 l.

leveleken olvasható egykorú feljegyzések szerint 1429 előtt mint medgyesi pap Mueschnában másolt. A codex colophonja a következő: »Per manus Anthonii sacerdotis de Medies, In Mueschna scripsi ex postilla Alberti de Padua.« (Lásd a Századok 1879. évi októberi füzetét.)

LVIII.

Péter nagyszzebeni másoló 1430-ból.

E másolót Pesty Frigyes derék történészünk szivességének köszönöm, ki azt a szász nemzeti egyetem nagyszzebeni levéltárából jegyezte ki számomra. A levéltár elenchesében ugyanis egy 1430-ki oklevél regestumában említés tétetik Péter scriptor özvegyéről Krisztináról, kinek Jordanus albáni püspök megengedi, hogy magának házi gyóntatót választhasson. E körülmény érdekes adat arra, hogy ez időben hazánkban a könyvmásolással világi férfiak is foglalkoztak; ilyen volt Péter másológ is, kivel irodalomtörténetünk egy egészen ismeretlen középkori (valószínűleg nagyszzebeni illetőségű) írástudóval gyarapodik.

LIX.

Bura Milan 1443-ból.

Horvátországi származású ki 1443-ban: »Suetoniusnak: De Vita Duodecim Caesarum« című munkáját másolta. A codex jelenleg gróf Vojkfi tulajdona Zágrábban. Felhasználta Kukuljevič J. »Jure Glovič Prozvan Julijo Klovio. Hrvatski sitnoslika« című munkájában. ¹⁾

LX.

Lechnicz névtelen karthauzi 1445-ből.

Nevét nem ismerjük, de a budapesti egyetemi könyvtár C. 49 jegyű latin codexében fennmaradt feljegyzéséből tudjuk, hogy 1445-ben a lechnicz sz. Antalvölgyi karthauzi kolostorban (Szepermegyében) a' »Tractatus de Arte moriendi« című munkát másolta. Azt olvassuk ugyanis ennek colophonjában: »Explicit trac

¹⁾ Zagreb. 1878. 4 l.

tatus de arte moriendi per cancellarium parisiensem editus in valli S. Anthonii in Lechnicz Carthusiensis ordinis Anno D. M. CCCC. XLV".« Ekkor még felhasználva nem volt.

LXI.

Nagyszombati Miklós 1446-ból.

Krakkói egyetemi tanuló, ki 1446-ban a várnai csata második évfordulóján »Theoretica planetarum Gerardi Cremonensis« című codexet másolta, mely jelenleg a krakkói Jagello-könyvtaré. A munka a következő colophonnal végződik: »Finis huius in vigilia Martini recte in completionem secundi anni post amissionem belli in Turcia per Serenissimum principem dominum et dominum Wladislaum regem Polonie, Hungaricorumque regnorum a. d. 1446, per me Nicolaum de Tirnavia studentem Alme Vniversitatis Cracoviensis« etc. (L. Dr. Wisloczki V. Catalogus Codicum manuscriptorum Bibliothecae Universitatis Jagellonicae Cracoviensis. fasc. 4. p. 445.)

LXII.

Fehérvári Antal 1459-ből.

Emlékét a krakkói Jagello-könyvtár: »Miscellanea ad historiam universitatis Cracoviensis pertinentia« vegyes tartalmu codexe tartotta fenn, hol a »Fragmentum Swiectwa« című munka után a következő aláírás olvasható: »1459 Anthonius de Alba Regali in bursa Hungarorum.« A codexnek ezen részét tehát Fehérvári Antal mint krakkói egyetemi tanuló 1459-ben másolta. (Dr. Wisloczky V. Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Universitatis Jagellonicae Cracoviensis Cracoviae 1877 fasc. I. 92 l.)

LXIII.

Ujvárosi Pál 1461-ből.

Ez is krakkói egyetemi tanuló »Tabulae volt, ki 1461-ben de medys et veris motibus planetarum« című munkát másolta.

A kézirat a krakkói Jagello-könyvtárban még jelenleg is megvan, s colophonja a következő; »Explicitum Tabule resolute vna cum Canonibus« per Paulum de Wyvaras studentem Cracoviensem, in octava Epiphaniae domini in bursa divitum a d. 1461« etc. (L. Dr. Wisloczky L. Catalogus Codd. Manuscriptorum Bibliothecae Universitatis Jagellonicae Cracoviensis fasc. II. pp. 194.)

LXIV.

Máté lövöldi karthauzi 1467-ből.

Mint a lövöldi (Veszprém megyében) karthauzi monostor fogadalmasa 1467-ben egy asketicus tartalmú latin codexet másolt, mely jelenleg a budapesti egyetemi könyvtár tulajdona. (A. 143. 4-r.) A könyv kolophonja a következő: »Explicit hoc opusculum anno domini millesimo (cccc) sexagesimo septimo feria sexta post octavam corporis christi per fratrem Matheum monachum carthusiensis ordinis professum in Leweld. monasterio.« Ekkor még felhasználva nincsen.

LXV.

Sztárai Máté 1475-ből.

Egerváry László nagyváradai püspökségi kormányzó megrendelésére 1475-ben »Guidonis de Columna Historia Trojana« című munkát másolta. A codex jelenleg a budapesti egyetemi könyvtár cimeliái közt őriztetik s a következő colophonnal bír: »Explicit hoc opus octavo die ascensionis domini quod fecit fieri magnificus et egregius dominus Ladislaus de Egervara gubernator Episcopatus waradiensis per me Matheum de Stara Anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo quinto.« A codex csinos kiállítása után ítélve, Sztáray Mátét kora kiválóbb kaligraphjaihoz kell soroznunk, ki ben irodalomtörténetünk új gyarapodást nyer.

LXVI.

Mihály brebiri lelkész 1485-ből.

Horvátországi származású, ki mint brebiri lelkész 1485-ben egy glagol Breviariumot írt, mely jelenleg a zágrábi káp-

talán könyvtárában őriztetik. Említi Kukuljevič J. általam többször idézett munkájában.

LXVII.

Kolunics Ambrus szerpap 1486-ból.

Horvátországi duboviki származású, ki Dolanin Lénárt gatanai vikarius és szűz Máriáról nevezett apát megrendelésére, 1486-ban sz. Bernárdnak horvát nyelvre fordított munkáit glagol betűkkel másolta. A codexet, mely jelenleg Kukuljevič J. tulajdona, ismertette Dr. Kazanačič Iván az »Arkiv za Povjestnicu Jugoslavensku« V. kötetében, honnan a colophont, mely a munka keletkezését történeti érdekű jegyzetekkel illusztrálja, Boynychich Iván úr magyar fordításában mi is átvesszük, a mely így szól: »Jézus Krisztus nevében. Amen. Az úr 1486. évében julius 7-én végeztetett be sz. Bernardin ezen könyve. Én Dolanin Lénárt úr irattam ezen díszes munkát, Isten és az egyház szolgálatára és bűneim bocsánatára. Irattam e könyvet egészen saját költségemen. Azon időben Incze pápa úr volt legfőbb lelki atyánk, és Mátyás a magyar király, a ki leigázta a horvát urakat és uradalmából kikergette Anzs Kenézt és Jánost, vegliai Kenézt, és uralkodott Otocsaczban és a többi városban, és azon időben Pál volt zenggi és gatanai püspök és Lénárt úr volt szűz Mária apátja. Ezen könyvet és ezen rubrikát irtam én Ambrus diakon, a ki a buzani rendhez tartozik, és Dubovikból való a Kolunics családból, kinek bűnei vagyona, hazája sírja és a föld anyja; irtam pedig e könyvet Lénárt gatanai vikarius szá-mára, kinek házában tartózkodtam és ki munkámat megfizette.«

LVIII.

Bártfai Ambrus 1486-ból.

Orvostudor, ki Ioannes Regiomontanus csillagászati tábláit írta le. A codex 286 hártylevélen van kiállítva s a krakkói Jagello-könyvtárnak egyik dísze. Colophonja a következő: »Finiuntur Tabulae Venerabilis magistri Johannis

de Regiomonte a. d. 1486 per me doctorem Ambrosium de Bartpha.« Bártfai Ambrussal irodalomtörténetünkben egész új név jut felszínre, ki ismeretlen XV. századi orvosaink és másolóink számát egygyel gyarapítja. (L. Dr. Wisloczky V. Catalogus Codicum Manuscriptorum Bibliothecae Universitatis Jagellonicae Cracoviensis fasc. II. p. 194.)

LXIX.

Pozsonyi János 1488-ból.

E néven a XIV—XV. századból két hazai pálost ismerünk, kik mint hitszónokok virágoztak s több hitszónoklati munkát hagytak hátra. A XV. századi Pozsonyi János azonkívül könyvmásolással is foglalkozott s 1488-ban a Pozsony melletti máriavölgyi pálos monostorban egy latin predikációs könyvet másolt, mely a pálosok egyéb könyveivel együtt a budapesti egyetemi könyvtárba került, s jelenleg D. 18, 8r. jegy alatt őriztetik. E codex boritéktábla belsején a következő egykoru feljegyzés olvasható: »Hunc librum scripsit frater Johannes de Posonio in Valle virginis gloriose prope eandem civitatem etc. . . . anno domini M^o CCCC. 88°.« (L. Eggerer Fragmen Panis sive Annales Ordinis S. Pauli I. Eremitae Viennae 1663. 172 l. — Vincze Gábor: A magyarországi pálosok irodalmi munkássága. Magyar Könyvszemle 1878. 24 l.)

LXX.

Kőhalmi Mihály betűfestő 1492-ből.

Erdélyi szász Kőhalomból (Reps) ki 1492-ben »Thomas de Aquino Summajának« 1498 ki velencei kiadását rubrummal díszítette s a fejezetek elejére színes initialékat festett. (Rubricator.) Az ősnymtatvány jelenleg a nagyszebeni ev. plebánia egyház úgynevezett kápolna könyvtárában őriztetik s a colophon után rubrumban a következő egykorú feljegyzést tünteti fel: »Rubricatum Bude 1492 Michael de Rupe.« Ezen feljegyzés azt bizonyítja, hogy középkori betűfestőink művészetüket nemcsak a kéziratokon, hanem az ősnymtatványokon is gyakorolták; de adalékot szolgáltat a budai betűfestők tevé-

kenységéhez is, mely a XV. század második felében a virágzás legnagyobb fokát érte el. — Köhalmi Mihály említett feljegyzését közölte Müller I. »Die Incunabeln der Hermannstädter Capellenbibliothek« című értekezésében.¹⁾ Mint betűfestőt azonban

¹⁾ Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde. 1878. II–III. füz. 353 l.

mi használjuk fel ezúttal legelőször. Megjegyzem még, hogy Müller értekezésében még két őnyomatványt ismertet, melyeken ezen feljegyzés olvasható: »Conventus Cibiniensis procurata a Magistro Michaele de Rupe.« Szolgáljon ez némi adalékul Köhalmi egyéniségének megítéléséhez.

ÉSZREVÉTELEK

KÖNYVTÁRRENDEZÉS TERVVÁZLATÁRA.

Szinnyei Józseftől.¹⁾

Az »Irodalmi Szemle« 10. számában a »Könyvtárrendezés tervvázlata« című cikk, sok jó akaratral és nem csekély buzgalommal van ugyan irva, de ennél is, mint legtöbb hasonirányú cikknél, mely mindenekelőtt szakismeretet és gyakorlati kiképzést igényel, szembetűnő a nehézség, melylyel az illető írónak megküzdnie kellett, hogy tárgyát érthetővé, népszerűvé tegye; ezen törekvése azonban nem vezette őt célhoz, miután a nevezett cikk elolvasása után a könyvtárrendezésről még a főbb axiomákat sem szerezheti meg magának az olvasó, annál kevésbé nyerhet hű képet egy rendezett könyvtár technikájáról. Nem tartom tehát fölöslegesnek a könyvtárrendezésről érthető hű képet, illetve utasítást nyújtani.

Minden nagyobb könyvtárnál, 3-féle címjegyzék (címtár katalogus) szükséges:

1. Betűrendes, mely feltünteti a műveket szerzőjük vagy péczeszavuk (Schlagwort) szerint. A betűrendes címjegyzék elválaszthatatlan, mert míg kilenczvenkilenczen bizonyos meg-

¹⁾ Az Egerben megjelenő Irodalmi Szemle 11-ik számából.